

Omaer Coolman en het literaire netwerk van de Gentse dichter Lucas de Heere (1565)

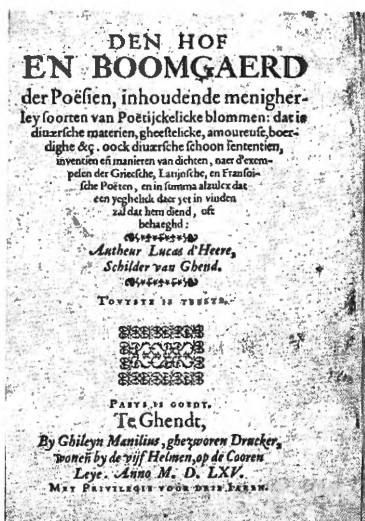
In 1565 rolde *Den Hof en Boomgaerd der Poë sien* van de Gentse dichter en kunstenaar Lucas de Heere (1534-1584) van de boekdrukkers van Ghelein Manilius. Deze volkstalige poëziebundel luidde de Renaissance in de Nederlandse literatuur in¹. Werner Waterschoot en anderen hebben de voorbije decennia uitvoerig het belang van dichter en bundel voor de Nederlandse literatuurgeschiedenis aangetoond².

OMAER COOLMAN, ADUOCAET EN OOM VANDEN AUTHEUR

In *Den Hof en Boomgaerd der Poë sien* is een oorspronkelijk en onafhankelijk dichter aan het woord. Lucas de Heere hanteert zowel klassieke refreinen als sonnetten, wat een relatief nieuw genre was in de Nederlandsze letterkunde. Bovendien plaatst de dichter zijn poëzie middenin een indrukwekkend netwerk van aristocratisch mecenaat en humanistische vrienden. Zo wordt *Den Hof en Boomgaerd der Poë sien* opgedragen aan Adolf van Bourgondië, schuilen achter de negen muzen Gentse adellijke dames³, en krijgen tal van bekenden individueel refreinen en sonnetten opgedragen.

Het netwerk van Lucas de Heere was intens verankerd in zijn geboortestad Gent, maar strekte zich met even groot gemak uit naar andere steden in de Nederlanden. Wat Brugge betreft, wordt

- 1 K. PORTEMAN en M.B. SMITS-VELDT, *Een nieuwe vaderland voor de muzen: geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1560-1700*, Amsterdam, 2008, p. 36-39. Met dankt aan Karel Bostoen en Steven Van Impe.
- 2 Zie vooral W. WATERSCHOOT, 'Leven en betekenis van Lucas d'Heere', in: *Verslagen en mededelingen van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, 1974, p. 16-126.
- 3 W. WATERSCHOOT, 'Het Ghendsche Helicon' en zijn bronnen', in: *Verslagen en mededelingen van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, 2009, p. 36-39.

Titelpagina van *Den hof en Boomgaard der Poëſien* © www.bnbl.org

steevast verwezen naar de humanistische edelman Marcus Laurinus (1525-1581), heer van Watervliet, en naar Hubertus Goltzius (1526-1583) die in opdracht van Laurinus een *private press* in Brugge opzette. De Heere droeg aan beide Brugse vrienden respectievelijk een sonnet en een refrein op. Dat de Gentse kunstenaar zich met een ontroerend en religieus fingevoelig refrein⁴ ook nog tot een derde Bruggeling richtte, is minder bekend.

Deze derde Bruggeling in het literaire netwerk van de jonge Gentse kunstenaar Lucas

de Heere is Omaer Coolman⁵. De Heere noemt hem in zijn aanspreking *Aduocaet* en *Oom vanden Autheur*. Dankzij onderzoek van Johan Decavele slaagde Waterschoot erin om de Brugse advoocaet iets scherper te portretteren⁶. Met name stond Coolman in Brugge bekend als een protestant die in het Wonderjaar 1566, samen met zijn vrouw, deel uitmaakte van de calvinistische gemeente, de protestantse predikaties bijwoonde en de gemeente vertegenwoordigde voor de stadsmagistraat. Toen wij onder leiding van professor Michel Cloet onderzoek deden naar de sociale en economische leefwereld van Brugse protestanten in 1566, eiste

- 4 L. DE HEERE, *Den hof en boomgaard der poesien* (ed. W. WATERSCHOOT), Zwolle, 1969, p. 100-103, ook digitaal toegankelijk via DBNL (http://www.dbnl.org/tekst/heer001denho1_01/).
- 5 Lucas de Heere spreekt zijn oom aan met de voornaam "Gomaer". In eigentijdse administratieve bronnen worden de voornamen Gomaer (Gomaerkin) en Omaer door elkaar gebruikt, ook al gaan beide namen uit van verschillende stammen, respectievelijk Gomar (Gomarus) en Odmarr (Audomarus, Omer).
- 6 Zo onder meer in W. WATERSCHOOT, 'Lucas d'Heere en Willem van Oranje', in: *Schouwende fantasie: opstellen van Werner Waterschoot*, Gent, 2002, p. 85.

de Brugse advocaat dan ook onze aandacht op⁷. Het was van belang was om Coolman te positioneren in de Brugse context en om zijn de plaats in het intrigerende netwerk van De Heere te duiden. Deze bundel is een passende gelegenheid om deze bevindingen te presenteren.

LUCAS DE HEERE EN DE FAMILIE CARBONIER IN VEERE

De familieband tussen Lucas de Heere en Omaer Coolman loopt langs Eleonora Carbonier, afkomstig uit het Zeeuwse stadje Veere. Toen de jonge kunstenaar in 1560 Eleonora huwde, had hij een leertijd achter de rug in de Antwerpse werkplaats van Frans Floris, en hij had enkele jaren werkervaring in de “koninklijke” tapijtena-teliers in Frankrijk. Terug in Gent kon De Heere rekenen op de bescherming van Adolf van Bourgondië (+ 1568), heer van Wakken, die zich opwierp als royale mecenas van de veelbelovende dichter en schilder. Dit mecenaat bracht Lucas de Heere naar Veere.

De familie Bourgondië gaat terug op een bastaardzoon van hertog Filips de Goede en hun leden bekleedden tijdens de 16de eeuw prestigieuze overheidsfuncties die hun aanzien en rijkdom bezorgden. Adolf behoorde tot een meer bescheiden tak en oefende als heer van Wakken overheidsrechten uit. Verder was hij hoogbaljuw van Gent en opperbevelhebber van specifieke konvooien en oorlogsvloten die in Zeeland werden uitgerust⁸. Dit bracht Adolf wel vaker in Veere (Zeeland), waar zijn achterneef Maximiliaan van Bourgondië (1514-1558) als lokale heer, vanaf 1555 als markies, het voor het zeggen had en hof hield op het indrukwekkende kasteel Zandenburg. De Vliesridder Maximiliaan was admiraal van de Nederlanden en behoorde tot een meer succesvolle tak van de familie Bourgondië. Voor zijn meer bescheiden achterneef Adolf hield Maximiliaan op het kasteel Zandenburg steeds een kamer

7 L. VANDAMME, *De socio-professionele recruitering van de reformatie te Brugge, 1566-1567*, (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), Leuven, 1982, p. 144-147.

8 A. VAN DER LEM, 'Adolf van Wakken', in: www.dutchrevolt.leiden.edu/dutch/personen, geraadpleegd 12 oktober 2012.

klaar⁹. In het spoor en wellicht op instigatie van Adolf trok ook Lucas de Heere wel eens naar Veere, om er Pieter Carbonier en zijn dochter Eleonora te ontmoeten die beiden literair actief waren. Pieter had minstens nog een dochter, Louise, maar het is niet bekend of ook zij literaire ambities koesterde¹⁰.

Pieter Carbonier zetelde in de jaren 1553-1559, overwegend jaren waarin Maximiliaan van Bourgondië heer, vervolgens markies van Veere was, onafgebroken als schepen of burgemeester in het stadsbestuur¹¹. Bovendien combineerde Pieter dit met verschillende ontvangerschappen en rentmeesterschappen in opdracht van de stad Veere en, een laatste maal op 12 januari 1562, van de markies van Veere¹². Vanuit die functies veroverde Pieter Carbonier in 1558-1559 ook een zitje in de admiraliteitsraad¹³.

Na hun huwelijk in 1560 bleven Lucas en Eleonora literair actief. In *Den Hof en Boomgaard der Poë sien* is Eleonora overigens met eigen werk aanwezig en wordt de nagedachtenis van haar literaire vader geëerd. In het Wonderjaar 1566 toonden beiden zich pleitbezorgers van de protestantse zaak en vestigden zich, toen Alva

- 9 L. SICKING, 'Door Oranje overschaduwd: het hof van Maximiliaan van Bourgondië, heer en markies van Vere', in: M. DAAMEN en L. SICKING (ed.), *Bourgondië voorbij: de Nederlanden 1250-1650: liber amicorum Wim Blockmans*, Hilversum, 2010, p. 63-64. De schuldenberg bij zijn overlijden was aanzienlijk, het was onder meer de bekende Arend van Dorp die een tijdlang als curator de nalatenschap beheerde.
- 10 C. ROOZE-STOUTHAMER, *De hervorming in Zeeland (ca. 1520-1572)*, Goes, 1996, p. 431 vermeldt nog Josijnken Carbonier, wellicht een derde dochter van Pieter, gehuwd met de Schotse koopman George Kincaid, schepen in Veere in 1564-66, en tijdens het Wonderjaar lid van de calvinistische kerkenraad. Maximiliaan van Bourgondië slaagde er in 1541 in de Schotse stapel in Veere te verankeren.
- 11 J. ERMERINS, *Eenige Zeeuwsche oudheden, uit echte stukken opgehelderd*, Middelburg, 1792, III, p. 60-61: burgemeester: 1553, 1554, 1555, 1558 (nadat zittende burgemeester overleed); schepen: 1556, 1557, 1558 (tot zijn aanstelling als burgemeester), 1559.
- 12 MIDDELBURG, Zeeuws archief, *Polder Walcheren 1511-1870*, nr. 170-171 (17 januari 1560), 173 (2 januari en 23 mei 1561), en tal van andere stukken, ontsloten via www.zeeuwengezocht.nl. Na het overlijden van Maximiliaan van Bourgondië in 1558 werden eerst zijn rentmeester-generaal Michiel van Hameel, vanaf 1559 (tot 1561) Pieter Carbonier door de testamentuitvoerders gemachtigd om de rekeningen verder te horen: L. SICKING, 'Door Oranje overschaduwd', p. 108, n. 45.
- 13 L. SICKING, *Zeemacht en onmacht: maritieme politiek in de Nederlanden, 1488-1558*, Amsterdam, 1998, p. 296, n. 94.

naar de Nederlanden kwam, in Engeland. Lucas en Eleonora verbleven in Londen en maakten er deel uit van de Nederlandstalige vluchtelingengemeente. Ook Lowijse, de zus van Eleonora en eveneens protestant, trok naar Engeland, verbleef in 1571 ten huize De Heere in Londen, om vervolgens, na haar huwelijk in 1574 met Carolus Rijckewaert, naar East Anglia te verhuizen¹⁴. Ryckewaert, één van de meest opgemerkte predikanten in Vlaanderen tijdens het Wonderjaar, leidde van 1567 tot 1571 de Nederlandstalige vluchtelingengemeente van Norwich, van 1574 tot 1577 deze van Thetford¹⁵.

Omaer Coolman was de jongere broer van Pieter Carbonier en dus stricto sensu niet de oom van Lucas de Heere, wel van Eleonora. Pieter en Omaer stamden uit een Brugse familie en werden wellicht in de jaren 1510-1520 geboren. Toen Pieter Carbonier in 1549, op jonge leeftijd, Brugge verliet om zich in Beveren te vestigen, was dit wellicht in dienst van Maximiliaan van Bourgondië (1514-1558), heer van Beveren. Het was in deze periode dat Pieter afstand nam van zijn familienaam Coolman en de voorkeur gaf aan het Franse equivalent Carbonier. In 1556 vernieuwde hij zijn inschrijving in het buitenpoortersboek van Brugge, nu met de opgave van Veere als nieuwe standplaats¹⁶. Op dat ogenblik woonde Pieter Carbonier al enige tijd in het Zeeuwse stadje. De exuberante Maximiliaan van Bourgondië was immers ook heer van Veere, waar zijn aanwezigheid als admiraal van de Nederlanden vaak vereist was¹⁷. Maximiliaan hield er uitgebreid hof in het slot Zandenburg, en dit verklaart wellicht waarom ook Pieter Carbonier Beveren inruilde voor deze Zeeuwse havenplaats. Het zijn deze beide inschrijvingen in de Brugse buitenpoortersboeken

14 W. WATERSCHOOT, 'Leven en betekenis van Lucas d'Heere', p. 74.

15 Carolus Ryckewaert was in 1574 weduwnaar van Marie Godschalck, met wie hij in 1567 uit leper was gevlucht. Over de harde lijn van Ryckewaert die in 1571 aanleiding gaf tot zijn ontslag in Norwich: R. ESSER, *Niederländische Exulanten im England des 16. und frühen 17. Jahrhunderts*, Berlijn, 1996, p. 67.

16 BRUGGE, Stadsarchief, Oud archief, 131: *Buitenpoortersboeken*, register 1548-1570, 182r (*Veere in Zeelant*), 227r (*Bevere by Antworpe*).

17 L. SICKING, 'Door Oranje overschaduw'd'; P.J. MEERTENS, *Letterkundig leven in Zeeland in de zestiende eeuw en de eerste helft der zeventiende eeuw*, Amsterdam, 1943, p. 37-38

die elke twijfel over de dubbele familienaam wegnemen, *Pieter Coolman, gheseyt Carbonier, ingeboren poorter, ...*¹⁸.

OMAER COOLMAN IN BRUGGE

Beide inschrijvingen van Pieter Carbonier in de buitenpoortersboeken vermelden als domicilie het huis in Brugge van zijn jongere broer Omaer Coolman. Kreeg Omaer, die dus in Brugge bleef wonen, in *Den Hof en Boomgaerd der Poësien* een refrein omdat hij, na het overlijden van Pieter omstreeks 1562, als oudste Coolman/Carbonier de familie van Eleonora vertegenwoordigde? Of reikte de affiniteit van Lucas de Heere en Eleonora met hun Brugse oom verder dan de familiale band? In elk geval deelden ze de protestantse overtuiging en hadden ze allen contacten in Engeland. Mogelijk was Omaer ook literair actief, net zoals zijn oudere broer die door Lucas de Heere in *Den Hof en Boomgaerd der Poësien* een “natuerlic poëet” wordt genoemd.

Klerk, raadsheer, taalman, bemiddelaar, procureur

Omaer Coolman werd geboren in de late jaren 1510 en overleed kort vóór 1580. Toen zijn ouders, Cornelis Coolman en Jozyne Rycquaerts, in 1536, kort na elkaar, overleden, lieten ze vijf minderjarige kinderen na, Pieter en Omaer, en verder Adriaan, Magdalena en Tanneke¹⁹. Als advocaat en jurist oefende Coolman verschillende functies uit in dienst van de stad. Vanaf 1541 hield hij als klerk van de vierschaar een kantoor open²⁰ en in 1546-47

- 18 F. DEBRABANDERE, *Woordenboek van de familienamen in België en Noord-Frankrijk*, Amsterdam-Antwerpen, 2003², p. 240, s.v. “Charbon(n)nier”, overigens met verwijzing naar de passage in de Brugse buitenpoortersboeken (Coolman-Carbonier); p. 224-225, s.v. “carbon” e.a., waar naar de beroepsnaam kolenbrander wordt verwezen, p. 263, s.v. “coolman” e.a., waar enkel de vlei vorm van de heiligenaam Nikolaas als verklaring wordt gegeven. WNT s.v. “coolman” geeft dan weer “warmoezenier” als verklaring.
- 19 BRUGGE, Stadsarchief, Oud archief, 208: *Wezengoederen*, Onze-Lieve-Vrouw 1523-1538, f. 223. Er waren nog twee oudere stiefbroers uit een eerder huwelijk van Josyne Rucquaert (Rycquaert): 198: *Klerken van de Vierschaar*, 497, f. 705.
- 20 A. SCHOUTEET, *De klerken van de vierschaar te Brugge met inventaris van hun protocollen*, Brugge, 1973, p. 88. Registers met door hem verleden akten bleven bewaard voor de jaren 1538-1545. Als klerk trad hij in de sporen van zijn vader, Cornelis Coolman, die overleed op 4 juni 1536.

zetelde hij als raadsheer in het stadsbestuur²¹. In de zestiger jaren behoorde Coolman tot het college van taalmannen, die als procureurs optraden in de stedelijke rechtspraak of Bruggelingen in het buitenland rechtsbijstand verleenden²². In 1561 deed het stadsbestuur bovendien op hem een beroep om een hervorming van de stedelijke armenzorg en de bedelarij in goede banen te leiden²³. Deze hervorming was eerder al uitgeprobeerd zonder duurzaam resultaat. Ook nu weer lagen deze plannen bijzonder gevoelig en verzandden ze uiteindelijk in een polemiek tussen het stadsbestuur, met als woordvoerder de pensionaris Gilles Wyts, en behoudende katholieke kringen in de stad²⁴.

Met een groot woonhuis in het hart van de stad, *Onse Vrouwe vanden drooghen boom* aan de Braamberg (nu: Braambergstraat), etaleerde Gomaer Coolman zijn status en prestige²⁵. Dit huis met een

- 21 BRUGGE, Stadsarchief, Oud archief, 114: *Wetsvernieuwingen*, 1535-1571, f. 83r.
- 22 De casussen waarin Coolman optreedt liggen verspreid in verschillende reeksen in het Brugse stadsarchief. Hij bemiddelde voor individuele burgers, zoals de protestantse zijdereder Lucas Mussche (BRUGGE, Stadsarchief, Oud archief, 379: *Zijdereders*, los stuk met apostille op 24 augustus 1563), dan weer als lid van een grote delegatie, bijv., samen met 48 andere procureurs, voor de Brugse kooplui Willem Cobrysse en Pieter Heyns (BRUGGE, Stadsarchief, Oud archief, 165: *Civiele sententiën Kamer*, 1549-1550 (los stuk 244: 14 augustus 1550).
- 23 A.C. DE SCHREVEL, *Histoire du séminaire de Bruges*, Brugge, 1895, I, p. 303-304; G. PHILIPS, *De publieke armenzorg te Brugge 1526-1584*, (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), Leuven, 1962, p. 26-27.
- 24 J. DECAVELE, *De dageraad van de reformatie in Vlaanderen (1520-1565)*, Brussel, 1975, I, p. 139-150. Niettemin bleef Coolman een actieve rol spelen in de armenzorg binnen zijn parochie, zoals, in oktober 1565, toen hij gelden inzamelde om te *helpen cureren eenen Jooris Moyaert*: BRUGGE, Archief OCMW, *Parochiale dissen, Onze-Lieve-Vrouw*, 16: rek. 1549-1599, ongefolieerd.
- 25 BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *Raad van Beroerten*, 249, f. 8v: "... de zelve Coolman hem toebehoorende een huus staende bijden Braemberg jeghens over doostvleeshuus daer hij jeghenwoordich [1568] inne woent". De kerkfabriek van Sint-Donaas bezat er een rente op (BRUGGE, Archief Bisdom, A62: *kerkrekening Sint-Donaas 1566-67*, f. 1r). Coolman had in 1568 ook reeds twee achterliggende huizen ("achterhuus" en "achterhuuseken") in bezit, die uitgaven op de de Waalsestraat, respectievelijk oost en west van de achterpoort van het huis *Onse Vrouwe vanden drooghen boom*. In 1580-1583 beschikte zijn weduwe eveneens over het aanpalende huis *De Predicare* (jaarlijkse huurwaarde 10 £ Vlaams) aan de Braamberg. Zie L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, 'Les registres des 'zestendeelen' ou le cadastre de la ville de Bruges de l'année 1580', in: *Annales de la Société d'Emulation de Bruges*, 43 (1893), p. 107; BRUGGE, Stadsarchief, 139: *Belasting zestendelen*, Sint-Donaas, 1583, f. 96v-97r en A. DEWITTE, 'De Brugse graubroeders observanten sinds Jean Glapion, 1510', in: *Biekorf*, 105 (2005), p. 304.

huurwaarde van 15 £ Vlaams kwam achteraan met een poort uit op de Waalsestraat en beschikte op het gelijkvloers over een goed gestoffeerde *salette* die wellicht als zakenkantoor dienst deed, en verder nog zes andere fraai aangeklede kamers met schilderijen in de *salette*, *de zael*, *de nieuwe voorcamere*, *dander voorcamer*, en *de slaepcamere*, een grote voorraad linnen, en dure kledij met veel fluweel, satijn, damast, marters, alles samen geraamd op bijna 90 £ Vlaams²⁶. De inrichting van dit advocatenhuis maakte het geschikt voor de werking van de stedelijke “Berg van Charitate”, die er ca. 1583, na het overlijden van de weduwe Coolman, zijn intrek nam²⁷.

Protestant

In het refrein in *Den Hof en Boomgaerd der Poë sien* dat De Heere aan zijn “oom” opdraagt, staat een groot Godsgeloof centraal, als *des meinschen victorie meest, duer tgheloove in Iesu christo onzen Heere*. In de jaren 1560 bewoog Coolman zich in Brugge reeds binnen protestantse kringen. Het gereformeerd protestantisme in de Nederlanden groeide toen uit tot een krachtige ondergrondse beweging. Volledig onopgemerkt bleven Coolmans calvinistische overtuiging en engagement niet, want in de briefwisseling en rapporten die in die jaren circuleerden binnen orthodoxe katholieke kringen wordt hij met naam genoemd als wellicht diaken van de prille gemeente²⁸. Hij distantieerde zich moedwillig van proces-sies, verbood zijn huisgenoten het Weesgegroet te bidden “in versmaedenesse van de Moeder Godts” en zijn jarenlang verza-

26 BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *Raad van Beroerten*, 249, f. 1r-5v. Deze boedel komt onder meer aan bod in L. VANDAMME, ‘Huizenonderzoek en materiële cultuur in het zestiende-eeuwse Brugge’, in: J. D’HONDT (ed.), *Huizenonderzoek & Stads geschiedenis. (Leven in oude huizen, VII)*, Brugge, 2009, p. 75-91.

27 P. SOETAERT, ‘De oude pandhuizen in Brugge’, in: *Album Albert Schouteet*, Brugge, 1973, p. 192. Zie BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *Rijkselse kwijtingen*, 289/1, los stuk (22 maart 1588): “Ic Jan Joyeuxx administrateur vande goedinghen vanden bergh van charitaten binnen Brugghe, verclaers en attestere over de waerheyt by dese dat ick bewuenende ben thuis ghenaeemt den berhg van charitaten staende byden Braemberghe toebehorende de ghemeene hoirs vande weduwe van Gomaer Coolman ...”. De deelman keurde de voorgevel af die opnieuw diende opgetrokken te worden.

28 J. DECAVELE, *De dageraad van de reformatie*, p. 160, 349.

ken aan de paasplicht deed hij bij zijn parochiepastoor af met de smoes dat hij over pauselijke dispensatie beschikte. In 1566, toen in Brugge en andere Vlaamse steden, het clandestiene kleed kon worden afgelegd, manifesteerde Omaer openlijk zijn calvinistische overtuiging en woonde hij protestantse hagenpreken bij. Vooral zijn aanwezigheid op de eerste hagenpreek in het Brugse, op 29 juli 1566, gekleed in *eenen fluwelen rock*, werd fel opgemerkt en ging in Brugge over de tongen. In september 1566 trad hij op de voorgrond toen de protestantse predikaties buiten de stad werden verstoord en de onderhandelingen tussen het stadsbestuur en de Brugse protestantse gemeente over een vaste preekplaats dreigden te verzanden. Een sterke protestantse delegatie bood uiteindelijk op 16 september een rekwest aan het stadsbestuur aan, waarbij Coolman als woordvoeder optrad²⁹.

Familiaal netwerk

Toen Omaer Coolman in 1566 met zijn protestantse overtuiging in de openbaarheid trad en de predikaties bijwoonde, gebeurde dit steeds in gezelschap van zijn vrouw, Franchoyse de L'Ecluse. De smallewever Willem Sampsen getuigde naderhand dat niet zozeer Coolman dan wel zijn vrouw *continuelick* ter predikatie trok. Aanvankelijk was Coolman gehuwd met Machteld vande Venne, een weduwe uit een Brabantse familie³⁰, vervolgens met Franchoyse de L'Ecluse. Dit tweede huwelijk loodste Coolman binnen in kringen van internationale handelaars in Brugge en Antwerpen. Een flink aantal van hen omarmde in de jaren 1560 ook het protestantisme. Franchoyse was een dochter uit het tweede huwelijk van Otto de L'Ecluse, een koopman afkomstig uit Tourcoing. Deze familie had zich in Brugge verankerd met rijke woonhuizen, pakhuizen en industriële werkplaatsen in de stads-

29 A.C. DE SCHREVEL (ed.), *Troubles religieux du XVIIe siècle au quartier de Bruges, 1566-1568*, Brugge, 1894, p. 256; IDEM, *Histoire du séminaire*, I, p. 789.

30 Machteld vander Venne was eerder weduwe van Loys van Steenhuyse, en had twee kinderen uit dit huwelijk: BRUGGE, Stadsarchief, Oud archief, 198: *Klerken van de Vierschaar*, 638, f. 285, 339 (verkoop aandeel van huis in Antwerpen, 1547). Omaer Coolman en Machteld verkochten in 1550 een huis in de Boomgaardstraat: *Klerken van de Vierschaar*, 640, f. 185.

wijk tussen Spinolarei, Verversdijk en Schottenplaats (nu: Sint-Maartensplein)³¹.

Otto en zijn zonen uit het eerste huwelijk eisten een prominente rol op in het makelaarsambacht en hadden een vaste voet in de Brugse textielwereld en de internationale handel. Dit koopmanschap bracht de oudste zoon Willem in Ierland waar hij kort vóór 1557 overleed³². Willem oudste zoon Karel trok naar Antwerpen waar hij met een Rijsels koopman een veelzijdige handelsfirma in de steigers zette³³. De jonge Karel de L'Ecluse toonde belangstelling voor poëzie en de dichter Guillaume de Poetou nam in 1565 een lofdicht voor Karel en een lijkdicht voor zijn vader Willem op in de bundel *La grande liesse* (Antwerpen: Willem Silvius, 1565)³⁴.

Uit het tweede huwelijk van Otto werden een gelijknamige zoon en vier dochters geboren. Door zijn huwelijk met Francoyse, één van deze dochters, verzwagerde Omaer Coolman zich met Jacob

- 31 BRUGGE, Stadsarchief, Oud archief, 208: *Wezengoederen*, Sint-Jan 1520-153, p. 34-36 (vanaf 8 juni 1521), 467. De belangrijkste huizen: groot huis in de Crommen Wal, tussen het Woudestraatje (ook: *Goudinstraetkin*) en het Schoofstraatje, en het huis *den Herdtshoorne* in het Schoofstraatje met poort aan de Verversdijk. Deze wijk werd in de 17de eeuw omgevormd tot jezuïetenkwartier en werd minutieus in kaart gebracht door H. DENEWETH en Y. KEMEL, 'Een verdwenen middeleeuwse wijk tussen Koningstraat, Boomgaardstraat en Verversdijk', in: *Brugs Ommeland*, 40 (2000), p. 143-168. Als buitengoed beschikte Otto de L'Ecluse over het kasteeldomein Warrem in Sint-Kruis, net buiten de stadswallen. Over Warrem: M. CAFMEYER, *Sint-Kruis, oud en nieuw*, Brugge, 1970, p. 45.
- 32 BRUGGE, Stadsarchief, Oud archief, 157: *Civiele sententiën Vierschaar*, 1557-65, f. 49r (1547): proces tussen de Spaans-Brugse koopman Alonso de Castillo en de erfgenamen Joris de L'Ecluse, die overleed kort nadat hij in Ierland de zaken (handel in textiel, met onder meer fluweel, *cameloten* en Hollands linnen) van zijn aldaar overleden broer had behartigd. Joris (+ ca. 1557) en Maria (x Jan Shevyn) waren de andere kinderen uit het eerste huwelijk van Otto de L'Ecluse.
- 33 In 1558-1559 trad hij samen met Philippe Dauchy op als collecteur van penningen onder de Brugse poorters in Antwerpen *wuenende ende residerende*, voor de ondersteuning van de Bogardenschool in Brugge: L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Inventaire diplomatique des archives de l'ancienne Ecole Bogarde à Bruges*, Brugge, 1899, I, p. 161.
- 34 K. BOSTOEN, *Dichterschap en koopmanschap in de zestiende eeuw: omtrent de dichters Guillaume de Poetou en Jan vander Noot*, Deventer, 1987, met p. 176-178 biografica over Willem en Karel de L'Ecluse. Poetou, afkomstig uit Bethune, was een graanhandelaar én renaissancegedichter die in de Scheldestad vier poëziebundels uitgaf, strak gelinkt aan de mercantiele wereld.

de Broucqsaulx (x Adriana³⁵), Jan vanden Heede (x Katelijne) en Jacob Lucas (x Isabeau)³⁶. Broucqsaulx en Vanden Heede waren eveneens actief in de Brugse handelswereld, als koopman of makelaar, en behoorden tot de magistraatsgroep in Brugge. Net zoals Coolman maakten Broucqsaulx en Vanden Heede in Brugge en hun neef Maarten de L' Ecluse in Antwerpen tijdens het Wonderjaar 1566 deel uit van de calvinistische gemeente³⁷. Allen bleven tijdens de daaropvolgende repressie buiten schot. De drie Bruggelingen woonden trouwens in december 1566 een geheime vergadering bij ten huize van de wijnkoopman Clais Cobryse in de Vlamingstraat waar de Brugse participatie aan het goudguldenrekwest aan de orde was.

De Brugse linnenkoopman Joost Vogats kwam wel vaker bij Jan vanden Heede over de vloer. Het was daar dat hij Coolman had horen verkondigen dat het vagevuur niet bestond en dat Van den Heede zelf uitpakte met een spotprent of tekening die de verdeeldheid van de kerk hekelde: in het midden stond de Kerk afgebeeld, die aan de vier hoeken met kettingen in uiteenlopende richtingen werd getrokken door de *Deutschen*, *Hughenooten*, *Geusen* en *Catholycquen*.³⁸ In het bijhorende lied werd de katholieke kerk voorgesteld als *een wynckeke met de cramerie*³⁹.

35 J. WEALE, 'Généalogie des familles brugeoises: les De Chantraines, dits Broucqsaulx', in: *La Flandre*, 1869-70, p. 461-463. Jacob was de oudste van de tien kinderen van Pierre (+ 1551) en Louise van Stakenburch (+1554).

36 BRUGGE, Stadsarchief, Oud archief, 219: *Rekening rentenieren* 1565-1566, f. 33v-34r; L. VANDAMME, 'De geldnood van keizer Karel, de Brugse kapitaalmarkt en renteniers (1554)', in: *Biekorf*, 110 (2010), p. 417-418. Jacob Lucas bleef katholiek, overleed op 4 mei 1600 en werd samen met zijn vrouw, Isabeau de L'Ecluse, overleden op 13 maart 1584, begraven in de Sacramentskapel van de Sint-Salvatorskerk (BRUGGE, Openbare Bibliotheek, ms. 449, III, p. 51).

37 L. VANDAMME, *De socio-professionele recruitering*, p. 117-122 (Broucqsaulx), 182-183 (Van den Heede); L. VAN DER ESSEN, 'Le progrès du luthéranisme et du calvinisme dans le monde commercial d'Anvers et l'espionnage politique du marchand Philippe Dauxy, agent secret de Marguerite de Parme en 1566-1567', in: *Vierteljahrschrift für Sozial-und Wirtschaftsgeschichte*, 12 (1914), p. 217 (De L'Ecluse). Broucqsaulx speelde later, tijdens de Calvinistische Republiek in Brugge, een bijzonder prominente rol in het politieke leven, onder meer als eerste burgemeester (1580-1582), en in de opbouw van de calvinistische kerk.

38 Niet in D. HORST, *De opstand in zwart-witte propagandaprenten uit de Nederlandse Opstand (1566-1584)*, Zutphen 2003.

39 BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *Raad van Beroerten*, 64, f. 379r, 380r.

Omaer Coolman was meer dan een “ambtenaar” verdwaald in mercantiele kringen. In 1550 trad hij toe tot het Brugse makelaarsambacht⁴⁰ waardoor hij de kringen van de Brugse en internationaal gekleurde handelaars en ondernemers frequenteerde. Dit waren bovendien ook de mensen voor wie hij als klerk van de vierschaar en later als taalman bemiddelde. In het bijzonder kwam hij op voor Engelse handelaars⁴¹. Sinds 1558 was Brugge opnieuw het bruggenhoofd geworden voor Engelse wolexport en deze wolstapel zorgde voor een Engelse kolonie in de stad. Als procureur kruiste zijn pad vaak dit van geloofsgenoten voor wie hij vaak de kastanjes uit het vuur haalde. Een Engelse koopman die steeds opnieuw met Coolman en vooral met zijn zwagers Broucqsaulx en Vanden Heede zaken deed en schepen bevrachtte op de Oostzee, was de protestant Thomas Molyneux.

Coolman ging in Brugge door voor een “redelick welgheselt man”. Van de 34 Brugse protestanten in 1566 waarvan het roerend en onroerend bezit kon worden becijferd, komt Coolman met 9.112 £. 11 sch. op de tweede plaats. Hij diende enkel de edelman Jacob van Heule, met uitgebreide bezittingen op het “Brugse” platteland, te laten voorgaan⁴². Zijn onroerend patrimonium bestond uit huizen in de stad (zijn woonhuis en twee andere huizen tussen Braamberg en Waalsestraat en een huis in de Boomgaardstraat), twee hofsteden en pachtland, samen 64 gemeten met een jaarlijkse opbrengst van 32 £, in de polders ten noorden van Brugge (Vlissegem, Kruisabele in Dudzele, Zuienkerke) en 21 renten met een jaarlijks opbrengst van ruim 50 £. Coolman dankte dit vermogen, in het bijzonder het plattelandsbezit en de renten, in hoge mate aan wat zijn vrouw vanuit het familiebezit van de De L'Escluses had ingebracht⁴³.

40 A. VAN DEN ABEELE en M. CATRY, *Makelaars en handelaars: van de nering der makelaars naar de kamer van koophandel in het XVIIde-eeuwse Brugge*, Brugge, 1992, p. 147.

41 BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *Raad van Beroerten*, 64, f. 377r, 383v, 385r.

42 L. VANDAMME, *De socio-professionele recrutering*, p. 336-340.

43 Toen de moeder van Omaer in 1536 overleed, kan het familievermogen op 84 £ Vlaams worden getaxeerd (het wezengoed bedroeg 42 £).

Engeland

In de vroege jaren zestig reisde Coolman vaak naar Engeland, en verbleef daar dan twee à drie maanden. Hij was voogd van een Brugs sterfhuis met belangen in Engeland en enkele processen vereisten zijn aanwezigheid aldaar. Zijn pastoor vond dit maar een voorwendsel en vermoedde wellicht contacten met de vluchtelingengemeente in Londen⁴⁴. Toen in 1567 de religievrijheid was teruggeschroefd en repressie dreigde, trok hij weg uit Brugge richting Duinkerke en Grevelingen, havenplaatsen die vaak werden gebruikt om naar Engeland te reizen⁴⁵. Intussen was de Raad van Beroerten begonnen met zijn enquête naar de gebeurtenissen in Brugge tijdens het Wonderjaar en naar de protestantse hoofdrolspelers, in het bijzonder naar degenen die zich in de loop van 1567 uit de voeten hadden gemaakt. Alle getuigen maakten de commissarissen attent op de protestantse overtuiging van Coolman, op zijn deelname aan de preken en zijn rol als woordvoeder, en op zijn afwezigheid uit de stad. Prompt werden zijn bezittingen onder sequester geplaatst⁴⁶. Alhoewel Alva aanstuurde op de voortzetting van het onderzoek naar Omaer Coolman, werd zijn ondervraging uitgesteld en vernemen we niets meer over dit dossier. Coolman was in 1568 wel opnieuw in Brugge en kon kort daarop opnieuw vrij beschikken over zijn bezittingen. Het is niet bekend of dit het gevolg was van een licht vonnis (bv. een verzoening met zijn pastoor) of dat hij volledig buiten schot bleef. De volgende jaren bleef

44 A.C. DE SCHREVEL, (ed.), *Troubles religieux du XVIe siècle*, p. 216. Het betreft de nalatenschap van Pieter de Reulx, waarvan goederen zich in Engeland bevonden, en die Coolman noopte tot belangenbehartiging ter plaatse: BRUGGE, Stadsarchief, Oud archief, 173: *Overleg* 1565-1566, nr. 209 (los stuk, 1565), 18: *Secrete Resolutieboek* 1565-1569, f. 201 (8 november 1568).

45 BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *Raad van Beroerten*, 64, f. 382r.

46 BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *Raad van Beroerten*, 249, f. 11r-10v (inventaris door Loys van Havere in opdracht van Alva's commissarissen Pieter le Cocq en Lieven Snouck, januari 1568): *Omaer Coolman hem gheabsenteert hebbende vander stede van Brugghe* Hierover nog Loys van Havre aan de Rekenkamer in Rijsel, 11 december 1569: BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *Raad van Beroerten*, 2, f. 180r. Omaer Coolman en zijn vrouw Franchoise de L'Escluse ondertekenden persoonlijk op 17 januari 1568 de inventaris van hun bezittingen.

Coolman wat onzichtbaar in Brugge⁴⁷ en hij overleed in of kort vóór 1580.

BESLUIT

Den Hofen Boomgaerd der Poësien legt het literaire netwerk van de Gentse dichter en kunstenaar Lucas de Heere bloot. De wat cryptische vermelding *an M. Omaer Coolman, Aduocaet, Oom vanden Autheur* leidt naar het protestantse handelsmilieu in Brugge. Omaer Coolmans oudere broer Pieter was Pieter Carbonier, onder meer burgemeester in Veere en vader van Eleonora Carbonier, beiden literair actief. Eleonora huwde in 1560 met Lucas de Heere. *Close reading* van dit familienetwerk brengt ons in Gent, Vere, Brugge, Antwerpen, Londen en Norwich, met als rode draad protestantse sympathieën en literaire bedrijvigheid.

47 Bijvoorbeeld als rentenier in de rekening van de stedelijke renten: BRUGGE, Stadsarchief, Oud archief, 219: *Rekening rentenieren 1574-75*, f. 23r.